

ON ŞAİRİN BİRLİKTE MEŞKİ: “LÂLE-RUH” REDİFLİ ON NAZİRE

Dr. Kadri Hüsnu YILMAZ *

ÖZ: Bir şeye benzemek için yapılan iş, örnek, karşılık gibi anlamlara gelen nazire, terim olarak bir şairin başka bir şairin şiirini model alıp aynı vezin, kafiye veya redifte yeni bir şiir ortaya koymasısıdır. Çeşitli konuları içeren mecmûaların yanında, sadece nazirelerin derlendiği mecmûalar da mevcuttur. İsimleri ve şiirleri gün yüzüne çıkmamış şairler için ilk elden kaynaklar olan mecmûaların önemli işlevlerinden birisi de şairlerin çeşitli nedenlerle divan metnine girmemiş şiirlerini barındırmasıdır. Bu çalışmada, Michigan Üniversitesi Türkçe Yazmaları koleksiyonu 356 numarada kayıtlı bir mecmûada yer alan Gıyâsî, Yümnî, Nâlişî, Sâ’î, Husrev, Bedrî, Fürûgî, Edâyî, Muhtârî ve Azîzî’ye ait on nazire incelenmiştir. Araştırmacıların bir şiirin nazire olup olmadığıyla ilgili olarak belirledikleri kıstaslar olan “vezin, kafiye ve muhteva ortaklığı” bakımından tüm şiirlerin uygunluğu söz konusudur. Şiirler şekil ve muhteva bakımından incelenmiş; “sevgilinin boyu, yüzü, dudağı ve âşıkla olan münasebeti” başlıkları altında şairlerin çizdiği ortak hayaller tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nazire, Mecmûa, Meşk

Practice of Ten Poets: Ten Nazires Written on “Lâle-Ruh”

ABSTRACT: The work that is done to look like something, the nazire, which means meaning as example, corresponds to the fact that a poet as a term models a poem of another poet and creates a new poem in the same vein, rhyme or redif. In addition to the magazines that contain various topics, there are also magazines where only the nazires are compiled. One of the important functions of magazines which is the first source for poets whose names and poems have not appeared in the face of the day is that the poets have

* Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üni. Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Böl.
kyilmaz84@gmail.com *Gönderim Tarihi: 05.05.2017 Kabul Tarihi: 02.10.2017*

poems that have not been entered into the divan text for various reasons. In this study, ten collections belonging to the collection of Gıyâsî, Yümnî, Nâlišî, Sâ'î, Husrev, Bedrî, Fûrûgî, Edâyî, Muhtârî ve Azîzî in the collection of the Turkish writings of the University of Michigan 356 were examined. The appropriateness of all the poems in terms of "meter, rhyme, and content partnership", which is the criterion that the researchers determine about whether or not a poem is a nazire. The poems are analyzed in terms of form and content in terms of their content; the common dreams of poets drawn under the titles of "the boy's size, face, chimney, and relationship with lover" were tried to be determined.

Keywords: Nazire, magazine, practice of poem

Giriş

Toplanmış, biriktirilmiş, bir araya getirilmiş şey; top, tüm, tertip ve tanzim edilmiş şeylerin hepsi, seçilmiş yazılardan meydana getirilmiş kitap demek olan mecmûa; edebiyat terimi olarak defter, türlü konuların bir araya getirildiği yazıları içine alan kitap, şiir defteri anlamlarında kullanılmıştır.¹ Mezmûalar sayesinde şairlerin şiir tâliminde izlediği yola dair işaretler bulunabilir. İsimleri ve şiirleri gün yüzüne çıkmamış şairler için ilk elden kaynaklar olan mezmûaların önemli işlevlerinden birisi de şairlerin çeşitli nedenlerle divan metnine girmemiş şiirlerini barındırmasıdır (Aydemir 2007: 135). Bu çalışmada incelenen Gıyâsî, Yümnî, Nâlišî, Sâ'î, Husrev, Bedrî, Fûrûgî, Edâyî, Muhtârî ve Azîzî'ye ait on nazire, Michigan Üniversitesi Türkçe Yazmaları koleksiyonu numara 356'da kayıtlı bir mezmûada yer almaktadır. Söz konusu nazireler, 115 varaktan oluşan mezmûanın 95a-98a varakları arasında kayıtlıdır. Mezmûanın mürettibi ve hangi tarihte tertip edildiğine dair bir kayıt bulunmamaktadır. Ancak mezmûanın künyesinde, kâğıdı üzerinden hareketle 16. yüzyıla ait olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, mezmûanın içeriğine bakıldığında; Necâtî, Ahmed Paşa, Bâkî, Revânî, Emrî, Fuzûlî, Figânî, Behişî, Azîzî gibi 15. ve 16. asırların

¹ Mezmûalar hakkında ayrıntılı bilgi için bk.; Günay Kut, "Mezmûalar", *Dergâh Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. VI, İstanbul, 1986; Ali Canip Yöntem, Edebî ve Tarihî Tedkiklere Yarayacak Eserlerden: Bazı Mezmûalara Dair, *Hayat* s. 32, 1927; *Mezmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, *Turkuaz Yayınları*, İstanbul 2012; M. Fatih Köksal, *Yâ Kebikeç, Mezmûalar Arasında*, Kesit Yayınları İstanbul 2016; Yaşar Aydemir, *Şiir Mezmûaları ve Metin Teşkilinde Mezmûaların Rolü*, Bilgi, s. 19 Güz 2001; Mehmet Gürbüz, *Kâbilî'nin Sultan-ı Hûbâna Münâsib Eşar Adlı Şiir Mezmûası*, GÜSBE, Doktora Tezi 2011;.

meşhur şairlerin yanında, yine tamamının 16. asırda yaşadığı tespit edilen Gıyâsî, Yümnî, Nâlişî, Sâ'î, Husrev, Bedrî, Sâdık Bey, Fûrûgî, Muhtârî, Meylî, Edâyî gibi pek çok şairin gazel, kıt'a ve terci-bendine yer verilmiştir. Söz konusu mecmûada bu çalışmaya konu olan “-dur lâle-ruh” redifli birbirine nazire olarak yazılmış on gazelden başka –bazı nazire mecmûalarında da kayıtlı olmak üzere- çeşitli nazireler de bulunmaktadır.

Bir şeye benzemek için yapılan iş, örnek, karşılık gibi anlamlara gelen nazire, terim olarak bir şairin başka bir şairin şiirini model alıp aynı vezin, kafiye veya redifte yeni bir şiir ortaya koymasındır (Köksal, 2006: 13)². Nazire için taklit, meşk, yarışma, eğitim faaliyeti, ortak hayallerin farklı şekillerde söylenişi ve şiir geleneğinin devamlılığını sağlayan unsur gibi çeşitli görüşler mevcuttur. Türk edebiyatında nazire hakkında ilk önemli değerlendirmeleri yapan Tevfik Fikret taklit olmadan sanatta terakki ve tekmil olmayacağını; beşeriyetin her eserinin taklit mahsulü olduğunu, sanatçının taklit ile başka güzellik ve yenilikler meydana getirebileceğini söyler (1312: 34-35). Bu konuya eğitim ve gelişim penceresinden bakan Kurnaz, talim ve taklidin şiir eğitiminde bir yöntem olduğunu, bu yöntemle eski şairleri taklit eden kişinin doğru ve düzgün şiir söylemeyi öğrendiğini belirtir (2007: 28). Kurnaz'a göre; nazirenin işlevlerinden ilki okuma, araştırma, inceleme, ezberleme gibi teorik çalışmalar; ikincisi şiir meşk ederek belli bir yetkinliğe erişen şairin bu becerisini korumak ve geliştirmek; üçüncüsü ise örnek alınan anıt şiiri aşmaya yönelik iddialı çalışmalar gerçekleştirmektir (2007: 32-45). Tolasa'ya göre nazire sadece taklit değil, bir şiir kültürü ve eğitim faaliyeti, edebî kişilik ispatı ve sanatta daha güzeli elde etme çabasıdır (2002: 266). Nazire yazma geleneğinin bu denli yaygın olmasının temelinde bizzat divan şiirinin konu bakımından fazla değişiklik göstermeyen özellikleri yatmaktadır. Şairler şiire konu bakımından yenilikler getiremeyince aynı konuyu daha güzel işleyebilmenin yollarını aramışlar, bunun sonucu olarak da başarılı nazire şiirler ortaya çıkmıştır (İsen, 1997: 326). Dilçin'in, divan şiirinin ortak malzemesi olan mazmun, motif ve imajların farklı duygu ve düşünce ortamları, farklı söyleyiş ve anlatım biçimleri içerisinde “yeniden düzenleme” olarak tanımladığı nazire (2011: 210) için Kalpaklı da “yaratıcı benzetme” ifadesini kullanır (2007: 133).

² Geniş bilgi için bk.; M. Fatih KÖKSAL, *Sana Benzer Güzel Olmaz. Divan Şiirinde Nazire*, Akçağ Yay. Ankara 2006.

Bu konuda çalışmalar yapan araştırmacılar, bir şiirin nazire olup olmadığı, şiirin nazire olduğuna kanaat getirebilmek için hangi kıstasların aranması gerektiği ve tanzir edilen şiirin (zemin/model şiir) nasıl tespit edilebileceği gibi konularda ortaya çeşitli fikirler öne sürmüşlerdir. Köksal'a göre, tanzir edilen şiirle nazire arasında vezin ve kafiye ortaklığı noktasında nazire mecmûalarında yer alan örneklerle bakarak zemin/model şiirden vezin veya kafiye bakımından farklı olan şiirlerin gerçekten o şiire nazire olarak yazılıp yazılmadığını kesin olarak tespit etmek mümkün değildir (2006: 36). Araştırmacılar bir şiirin nazire olup olmadığının nasıl tespit edilebileceğine dair bazı kriterler belirlemişlerdir. Ambros'a göre bu kriterler şunlardır (1989: 60-63):

1. Şairin nazire yazma niyetinden bahsetmesi ya da nazire yazdığı şiirin şairini anması.
2. Şairin model olarak aldığı şiirin bir mısraını tazmin etmesi.
3. Şairin model şiirle belirli bir uzunlukta ve (ya) orijinallikte ortak bir redife sahip olması.
4. İç kafiyeli olmak gibi bir şiirin oluşumunda belirli özelliklerin; sezilebilir sayıda kelime veya kelimelerin ortaklığı, atasözleri ve deyimler gibi ortak dil hususiyetlerinin benzerliği; cinas, soru-cevap ve tezat gibi söz sanatların benzerliği.

Ambros'un nazireyi belirleyici faktörler olarak belirttiği yukarıdaki fikirleri Köksal da (2006: 20) isabetli bulur. Kendisi de bir şiirin nazire olup olamayacağıyla ilgili olarak aşağıda belirtilen özellik üzerinde ittifak edildiğini fakat tezkire yazarları, belâgatçılar ve edebiyat araştırmacılarının görüşleriyle nazire mecmûalarındaki uygulamaların örtüşmediğini belirtir (Köksal 2006: 31).

1. Örnek alınan şiir yani zemin veya model şiirle vezin birliği
2. Zemin/model şiirle kafiye, varsa redif birliği
3. Zemin/model şiirle söyleyiş (edâ), anlam ve hayal benzerliği

Nazirelerin dış yapı olarak adlandırılabilir ve vezin ve kafiye birliğinin yanında içerik noktasında da bir takım ortak hususiyetleri barındırmaları gerekmektedir. Köksal'a göre bu hususiyetler şu şekildedir:

1. Zemin şiirde kullanılan belirli söz kalıpları nazirelerin önemli bir kısmında da aynen yer almaktadır.
2. Zemin şiir konu bütünlüğü taşıdığı yani yek-ahenk bir gazel olduğu takdirde ona yazılan nazirelerin de aynı konuyu işledikleri görülmektedir. Bu tür nazirelerde zemin şiirde kullanılan kelime kadrosu büyük oranda nazire şiirde tekrarlanmaktadır.

3. Bazı nazirelerde nazire sahibi, tanzir ettiği şiirin şairini anmaktadır.

4. Kimi nazirelerin ya çok az kullanılan kelimelerden yapılmış, ya da uzun oluşları bakımından tevafuk olması neredeyse imkânsız olan redifleri vardır. Bu tür uzun rediflerle yazılmış şiirler de şiirin kime nazire yazıldığı konusunda önemli işaretler vermektedir.

5. Zemin şiirde şekil, muhteva veya ifade bakımından ilginç veya sıra dışı denilebilecek bir özellik varsa bu, nazirede de uygulanabilmektedir (2006: 42-47).

Bir şiirin nazire olup olmadığı, zemin veya model şiir ile nazire arasındaki benzerliklerin tespiti konusunda yukarıda yer verilen tezkire yazarları, belâgatçılar ve edebiyat araştırmacılarının ittifak ettiği hususiyetler, Ambros ve Köksal'ın görüşlerine ek olacak başka çalışmalarda da bazı fikirler belirtilmiştir. Ünver ve Arslan matla beyitlerinin ortaklığına dikkat çekerken (2013: 142-159; 2006: 126-150), Kaplan kafiye, edebî sanatlar, anlatım teknikleri, mazmun, özne ve fiil ortaklığı kurgusal benzerlik, söz dizimi, paralelizm ve önelemelerin de dikkate alınması gerektiğini belirtir (2015: 221-263).

Edebiyat tarihinin en önemli kaynaklarından olan şair tezkireleri, şiirin kaynağına inme yani hangi şiirin zemin veya model şiir olduğu noktasında önemli bilgileri ihtiva etmektedir (Köksal, 2006: 77). İncelenen tezkirelerde bu çalışmada ele alınan şiirlerin hangisinin zemin veya model şiir olabileceğine dair bir ize rastlanamamıştır. Köksal “Bir dostluk nişânesi olarak nazireleşmek” başlığı altında, aynı edebî muhitte bulunmak, hemşehrîlik, arkadaşlık, aynı tarikata mensup olmak gibi herhangi bir sebeple yakınlıkları olan şairler arasında da yazılan nazireler olduğunu belirtir (2006: 103). Bu çalışmada ele alınan nazire sahibi şairler; Gıyâsî, Yümnî, Nâlişî, Sâ’î, Husrev, Bedrî, Fürûgî, Edâyî, Muhtârî ve Azîzî’dir. Bu şairler arasında, çalışmaya konu olan on şiirden ulaşılabilen tek şiir Azîzî’ninkidir. Geriye kalan dokuz gazele tezkireler, şairlerden bahseden tarihî ve biyografik kaynaklar, nazire mecmûaları ve ulaşılabilen diğer muhtelif şiir mecmûalarında rastlanamamıştır. Azîzî Divanı’nda 16. yüzyılın edebî, sosyal ve kültürel hayatına dair bilgilerin yer aldığı “*Cevâb-nâme*” isimli kaside nazım şekliyle yazılmış 71 beyitlik bir manzume bulunmaktadır. Azîzî bu kasidede birçok şairin ismini zikretmektedir (Ersoy, 2013: 26). Çalışmaya konu olan “-dur lâle-ruh” redifli nazirelerin şairlerinden Muhtârî, Fürûgî, Nâlişî ve Husrev’in isimleri bu kasidede zikredilmiştir. Dolayısıyla, Azîzî’nin kendisi de dâhil edildiğinde on nazire şairinin en

az beşi arasında bir ilişki olduğu ya da Azîzî'nin bu şairlerden en az dördünü tanıdığı söylenebilir. Ayrıca bu şairler arasında aynı edebî muhitte bulunmak, hemşehrîlik, arkadaşlık, aynı tarikata mensup olmak gibi ortaklıklardan biri veya birkaçının olması da ihtimal dâhilindedir. Azîzî'nin sözü geçen kasidesinde Muhtârî, Fûrûgî, Nâlişî ve Husrev'in zikredildiği beyitler aşağıdaki gibidir:

*Muhtârî, Güzîn-i âl-i Ahmeddür Emîrî ile Muhtârî
Geçinürlerse eşrâfî aceb mi şî'r-gûyânuñ*

*Fûrûgî, Hevâ-yı şî'r-gûlukdan Fûrûgî'nün ferâgı var
Sühan-verlikde aynudur Lisânî Tab'î Yahyâ'nuñ*

*Nâlişî, Sıyâmî Nâlişî'yle Gülşenî'den dem urup dâ'im
Geçinürler mürid-i pâki ol sultân-ı irfânuñ*

*Husrev, Ola 'ömri ziyâde Emrî-i mîr-i kelâmun hem
Kim oldur Husrev-i sâhib-kemâli ehl-i dîvânuñ
(Ersoy, 2013: 292-295)*

On nazire arasından gazeline ulaşılabilen tek şair, yukarıda belirtildiği gibi Azîzî'dir. Ancak, Azîzî'nin, divanda 39. sırada yer alan gazel (Ersoy, 2013: 100) ile mecmûadaki gazel arasında farklar bulunmaktadır. Her iki gazel de beş beyitten oluşmasına rağmen Ersoy tarafında neşredilen Azîzî Divanı'ndaki 39 numaralı gazelin

*Gül gül itsem dâg-ı 'ışkıla 'aceb mi sînemi
Berg-i nâz ile pür olmuş nahl-i cândur lâle-ruh*

şeklinde olan üçüncü beyti (2013: 100) mecmûadaki gazelde yoktur. Aynı şekilde mecmûada yer alan gazelin dördüncü beyti olan

*Nev-bahâr-ı hüsni görmesün cihânda mihr-i cân
Gülsitân-ı dehre mâh-ı dil-sitândur lâle-ruh*

beyti de neşredilen divanda yer almamaktadır.

Aydemir, bir mecmûada yer alan Nev'î, Bâkî ve Murâdî'nin şiirlerini nazire bağlamında şu başlıklar altında incelemiştir:

1. Vezin, kafiye ve içerik açısından benzer olup ortak mazmun ve terkip kullanılan şiirler

2. Ortak mazmun ve terkip içermeyen vezin, kafiye ve içerik açısından benzer şiirler

3. Ortak mazmun ve terkip içermeyen, vezin ve kafiye açısından benzer, nakîze özelliği taşımayan şiirler

4. Sadece kafiye benzerliği ile nazire gösterilen şiirler
5. Vezin ve kafiye benzerliği yanında nakîze sayılabilecek şiirler
6. Vezin ve redif farklı olduğu hâlde ortak kafiye, içerik, mazmun ve terkip açısından benzer şiirler. (2013: 69-87)

Bu çalışmada incelenen on şiirin tümü birinci madde altında ele alınabilir. Çünkü vezin, kafiye ve içerik açısından benzer olan bu şiirlerde, ortak mazmun ve terkipler kullanılmıştır. Ayrıca, bu şiirler, araştırmacıların bir şiirin nazire olup olmadığının tespitiyle ilgili belirledikleri kıstasların neredeyse tamamına sahiptir. Gazeller arasındaki ortaklıklar ve bazı şairlerin söyleyiş tarzı bakımından diğerlerinden ayrılan yönleri aşağıda değerlendirilmeye çalışılmıştır:

1. Şiirlerin Değerlendirilmesi

1.1. Vezin Ortaklığı Açısından

Bu çalışmaya konu olan on gazel de aruzun remel bahrinin “fâ`ilâtün fâ`ilâtün fâ`ilâtün fâ`ilün” kalıbı ile yazılmıştır. Hata payı daha az görülen ve vezin kullanımı açısından en başarılı şairlerin Husrev, Bedrî ve Azîzî oldukları söylenebilir. Bir kusur olmaktan çok şiirde iç uyumun yaratılmasına olanak sağlayan ve bir ses sanatı olarak da görülen “med”i (Dilçin, 2016: 14) Nâlişî ve Yümnî'nin kullandıkları görülür. Gıyâsî'nin şiirinde ise “imâle”lere çokça rastlanmaktadır.

1.2. Kafiye ve Redif Ortaklığı Açısından

Kafiye ve redif, nazireler arasındaki ortaklığın belirlenebilmesi açısından önemli bir kıstastır. Özellikle bir şiirde redifin varlığı çoğu zaman o şiirin muhtevası hakkında da ipuçları verir. Nazireler açısından bakıldığında bu birlikteliğin varlığı nazireler arasındaki konu bütünlüğüne de katkı sağlamaktadır. Bu çalışmada ele alınan on şiirde de kafiye ve redif ortaklığı görülmektedir. Şiirlerin redifi “-dur lâle-ruh”, kafiyesi “-ân”dır. “Lâle-ruh” ifadesinden önce gelen “-dur” bildirme eki aynı zamanda bir olguyu tanımlama için de kullanılır. Burada da tüm beyitlerde “lale yanaklı” olarak tasvir edilen sevgili tanımlanmaktadır. Bu ortaklığı göstermesi bakımından aşağıdaki tabloda şiirlerin matla beyitlerinden kesitlere yer verilmiştir:

zamāndur lāle-ruḥ cihāndur lāle-ruḥ (Gıyâsî)	dîl-sitāndur lāle-ruḥ cāndur lāle-ruḥ (Bedrî)
cāndur lāle-ruḥ erġuvāndur lāle-ruḥ (Yümnî)	revāndur lāle-ruḥ cināndur lāle-ruḥ (Fürûġî)
mihir-bāndur lāle-ruḥ ġonçe-dehāndur lāle-ruḥ (Nâlišî)	cināndur lāle-ruḥ revāndur lāle-ruḥ (Edâyî)
civāndur lāle-ruḥ erġuvāndur lāle-ruḥ (Sâ'î)	erġuvāndur lāle-ruḥ dîl-sitāndur lāle-ruḥ (Muhtârî)
revāndur lāle-ruḥ cāndur lāle-ruḥ (Husrev)	cināndur lāle-ruḥ cināndur lāle-ruḥ (Azîzî)

1.3. Muhteva Ortaklığı Açısından

Şiirlerin tamamı, bir cennet bahçesi içerisinde salınan lale yüzlü/yanaklı bir sevgiliyi tasvir etmektedir. Bu tasvirler, divan şiiri geleneği içerisinde sevgilinin boyunun ve güzelliğinin benzetildiği “gonca, gül, gülgûn, nihâl, erguvân, lale, nergis, serv-kadd, şimşâd, ar'ar, Tûbâ”, gibi bitki ve çiçek gibi unsurlarla sağlanmaktadır. Bu unsurlar nazirelerden hareketle şu şekilde sınıflanabilir:

1.3.1. Sevgilinin Boyu

Gelenek içerisinde sevgilinin servi boylu (serv-kadd) oluşu şairler tarafından sıkça dile getirilmiştir. On nazirenin tümünde sevgilinin boyuna dair en az bir beyit kullanılmıştır. Nitekim Gıyâsî, sevgiliyi döneminin servi boylu afeti olarak tanımlarken; Yümnî onun her tarafa meyl etmeden dik yürüyen, doğru, servi boylu, gonca ağızlı bir sevgili olarak tasvir eder. Sâ'î ise sevgiliyi servi boylu, gümüş gibi parlak bedenli olarak tanımlar.

*Serv-ğadd bir āfet-i devr-i zamāndur lāle-ruḥ
Tāze ġopmuş ġonçe-i bāġ-ı cināndur lāle-ruḥ (Gıyâsî)*

*Dik yürür her sūya meyl itmez irişmez dest-i ġār
Rāsîj bir serv-ğad ġonçe-dehāndur lāle-ruḥ (Yümnî)*

*Serv-ğad şimşin-beden bir ġüb-civāndur lāle-ruḥ
Bāġ-ı 'ālemde nihāl-i erġuvāndur lāle-ruḥ (Sâ'î)*

Servi dışında doğruluğu, uzunluğu ve güzelliği ile şairlerin sevgilinin boyunu benzettiği “sidre, şimşâd, ‘ar’ar ve Tûbâ” da nazireler içerisinde kendilerine yer bulmuştur. Nâlišî, lale yanaklı sevgilinin boyu için sidre, şimşâd, ‘ar’ar ve Tûbâ düzgünlüğünde ya bir

gül ya da erguvan fidanı olduğunu söyler. Yümnî ise “ya ya” bağlacını kullanarak sevgilinin ya bostan fidanı ya cennet bahçesinin servisi, ya Tübâ ağacının fidanı ya da cennet bahçesinin gülü olduğunu ifade eder. Bunu söylediği beyitte de mürettep leff ü neşr sanatına başvurarak aynı zamanda sevgilinin boyunun düzgünlüğünü vurgulamış olur.

*Sidre yā şimşād yā ‘ar‘ar ya Fübā rāstj
Yā nihāl-i gül ya nahl-i erguvāndur lāle-ruḥ (Nâlišî)*

*Yā nihāl-i bûstān yā serv-i gülzār-ı İrem
Nahl-i Fübā yā gül-i bāğ-ı cināndur lāle-ruḥ (Yümnî)*

Azîzî sevgilinin boyunu vâf ederken hükümdarlık alameti olan “tûg”u kullanır. Bu sözcük “tûg-ı şâhî” şeklinde terkibe girdiğinde bir tür lale olarak aynı zamanda en üstünlüğü belirtmiş olur. Şaire göre sevgilinin boyu, güzellik bahçesi hükümdarı olacak kadar güzeldir.

*Bāğ-ı hüsne tûğ-ı şāhîdür nihāl-i kāmeti
Server-i hūbān-ı ‘ālem bir civāndur lāle-ruḥ (Azîzî)*

Aynı ifadeleri Muhtârî de kullanır. Şair sevgilinin boyunu gümüştan bir alem, saçlarını da bu alemin üzerindeki “tûg”a benzer. Bu şekilde tasvir edilen sevgili güzellik gül bahçesinde âşıkların en ileri geleni, mîri olarak nitelenir.

*Kāmeti şmîñ-‘alemdür tûğ-ı şāhî kāküli
Gülşen-i hūsn içre mîr-i ‘āşıkāndur lāle-ruḥ (Muhtârî)*

Sâ’î’ye göre sevgili, ateş gibi kırmızıdan bir elbise giymiş salınan bir servidir ve şafak vaktinin kızılığının sebebi olan gökyüzünün güneşidir.

*Āteşin gülbergden ḥil‘atle bir serv-i revān
Yā şafak içinde mihr-i āsmāndur lāl-ruḥ (Sâ’î)*

Husrev, sevgiliyi meclis ortamında tasvir etmektedir. Ona göre sevgili, servi gibi işveli salınışıyla irfan meclisinin mumu, rind meclisinin de kadehidir. Bu beyitte irfan meclisi için mum, rind meclisi için kadeh seçimi göze çarpmaktadır. Mum verdiği ışık ile bilginin kaynağıdır. Rind meşreplileri de ayakta tutan ya da hayata bağlayan kadehtir.

*Meclis-i ‘irfāna şem‘a bir nigār-ı serv-i nāz
Bez-m-i rindāna piyāle bir civāndur lāle-ruḥ (Husrev)*

1.3.2. Sevgilinin Yüzü

Nazirelerde bir bütün olarak benzetme yoluyla “lale-ruh” olarak ifade edilen sevgilinin yüzü güle benzetilmiştir. Nâlişî, işveli ve nazlı sevimli sevgilinin yaptığı işveden yanaklarının gül gül, ağzının da gonca olduğunu söyler. Bu beyitte tasvir edilen işveyle salınan bir güzeldir.

*İşve-ger bir nâz-perver mihr-bândur lâle-ruh
Gül gül olmuş ‘arızı gonçe-dehândur lâle-ruh (Nâlişî)*

Sâ’î, sevgilinin gül yüzü ile gül bahçesinde salınmasını gül yapraklarının aktığı bir ırmağa benzetir.

*Her kaçan salınsa gülşende ruh-ı gül-fâm ile
Sâ’î berg-i gül âkar cüy-ı revândur lâle-ruh (Sâ’î)*

Azîzî ise sevgiliyi, cennet gül bahçesinin gülümseyen gülü ve dünya bahçesinin servi fidanı olarak vâsf eder.

*Bir gül-i handân-ı gülzâr-ı cinândur lâle-ruh
Bir nihâl-i serv-i bostân-ı cihândur lâle-ruh (Azîzî)*

Bedrî sevgilinin gönül alıcılığı ile salınan bir servi, gül gibi yanakları ile de cennette bir gül olduğunu söyler.

*Ol kadar dil-cü ile serv-i revândur lâle-ruh
Bu ruh-ı gülğün ile verd-i cinândur lâle-ruh (Bedrî)*

Husrev de beytinin ilk mısraında sevgiliyi bahçede salınan yeni yetişmiş taze bir güle, ikinci mısra da ise yine gül bahçesinde yeni yetişmiş goncaya benzetir.

*Gülbün-i nev-bâve-i bâğ-ı revândur lâle-ruh
Gonçe-i nev-reste-i gülzâr-ı cândur lâle-ruh (Husrev)*

Tüm şiirlerde gül etrafında oluşturulan benzetmelerle tasvir edilen sevgilinin yüzü ile ilgili farklı çağrışımlar Nâlişî’nin aşağıdaki beytinde görülür. Beytin ilk mısraında sevgilinin yüzünü güneşe benzeten şair yanaklarını da güneşin seher vakti doğması sırasında oluşan kızılığa; ikinci mısra da parlayan yıldızlara ya da aya benzetir.

*Bir güneşdür ‘arızı güyâ şafağdur ruhları
Kevkeb-i rahşân yahud mâh-ı cihândur lâle-ruh (Nâlişî)*

1.3.3. Sevgilinin Ağzı/dudağı

Sevgilinin dudağı ya da ağzından bahsedilen beyitlerde ağzın gonca, dudakların la’l ve can bağışlaması yönüyle nitelendiği görü-

lür. İlk beyitte Nâlişî, sevgiliyi gül gül olmuş yanakları ve gonca ağzıyla vâsf eder. İkinci beyitte Gıyâsî, kırmızı elbisesesi, la'l taşı gibi kırmızı dudakları ve gül gibi yanaklarıyla sevgilinin bahçenin renkli lalesi olduğunu söyler. Üçüncü beyitte ise Yümnî, sevgilinin dudaklarını can vermesi yönüyle niteler.

*İşve-ger bir nâz perver mihr-bāndur lāle-ruḥ
Gül gül olmuş 'ārızî gönçe-dehāndur lāle-ruḥ (Nâlişî)*

*Cāme-i āl u leb-i la' l u ruḥ-ı gülgün ile
Lāle-i rengin-i sahn-ı bāg-ı cāndur lāle-ruḥ (Gıyâsî)*

*Söylemezse bir dem ey dil ḳan olur ḳan üstine
Lebleri cān bahş u bir rūḥ-ı revāndur lāle-ruḥ (Yümnî)*

1.3.4. Sevgilinin Âşıkla Olan Münasebeti

Divan şiiri geleneği içerisinde her zaman âşıklarına eziyet etmesi ve kan dökmesi ile ele alınan sevgili bu şiirlerde de benzer özellikleri ile işlenmiştir. Redifte yer alan “lâle-ruh” ifadesinin her beyitte yer alması doğal olarak kırmızılığı dolayısıyla kanı çağrıştırebilir. İlk beyitte Nâlişî, bir bakışıyla bin âşığının kanını dökken, kan içici lâle yüzlü sevgilinin bu şekilde kırmızılar giyerek kana büründüğünü söyler. Bu hayale şiirinde iki beyitte yer veren diğer şair Gıyâsî'dir. İlk beyitte fitneci ve gönül alıcı sevgilinin yüzüne âşığının kanının vurduğunu söyler. İkinci beyitte, sevgili sürekli şarap içip yüz bin âşığını helak etmekte, kılıcı gibi kan saçıp kan içmektedir.

*Āllar giymiş boyunca ḳana girmiş dem-be-dem
Ġamzesi biñ ḳan ider ḥūnî civāndur lāle-ruḥ (Nâlişî)*

*'Āşıḳuñ ḳanı yüzine urmuş ol gül-çehrenüñ
Mekr ü āl ıssı nigār-ı dil-sitāndur lāle-ruḥ (Gıyâsî)*

*Cām içüp her demde yüz biñ 'āşıkın eyler helāk
Ḳan içer tîḡi gibi bir ḥūn-feşāndur lāle-ruḥ (Gıyâsî)*

2. Ortak İfadeler Açısından

Şiirlerin birbirlerine nazire olup olmadıklarının tespitinde başvurulacak kıstaslardan biri de ortak kalıp ifadelerdir. Aşağıda tespit edilen ortak ifadelerin on nazirenin çoğunda bulunmasına dikkat edilmiştir.

2.1. Nihâl-i/nahl-i erguvân: Taze, yeni çıkmış erguvan fidanı anlamındaki bu ifade on nazirenin dokuzunda en az bir beyitte geçmektedir. Bu beyitlerin tümünde ortak olan diğer sözcükler sevgilinin boyunu vasf etmek için kullanılan, boyunun uzunluğu ve düzgünlüğü ifade eden “bülend ve mevzûn” sözcükleriyle terkibe giren “kadd ve kâmet”tir. Bu ortak ifadelerin yer aldığı beyitler aşağıdaki gibidir:

*Ey Gıyâşî sidreden bâlâ o nahl-i kadd ile
Tûğ-ı şâhî yâ nihâl-i erguvândur lâle-ruḥ (Gıyâsî)*

*Câme-i gülgün ile kadd-i bülendin dir gören
Bâğ-ı cennetde nihâl-i erguvândur lâle-ruḥ (Bedrî)*

*Câme-i gülgün ile ol kâmet-i mevzûn ile
Naḥl-i güldür yâ nihâl-i erguvândur lâle-ruḥ (Husrev)*

*Serv-kadd şimşin-beden bir hûb civândur lâle-ruḥ
Bâğ-ı âlemde nihâl-i erguvândur lâle-ruḥ (Sâ'î)*

*Ol kad-i mevzûn nihâliyle ruḥ-ı gülgün ile
Güiyâ berg-i nihâl-i erguvândur lâle-ruḥ (Edâyî)*

*Câme-i surhıyla naḥl-i erguvândur lâle-ruḥ
Âl ile dil almada bir dil-sitândur lâle-ruḥ (Muhtârî)*

*Rûy-ı rengin ile dir kadd-i bülendin seyr iden
Hûblık şahında naḥl-i erguvândur lâle-ruḥ (Fürûgî)*

*Sidre yâ şimşâd yâ 'ar 'ar ya tûbâ râstı
Yâ nihâl-i gül ya naḥl-i erguvândur lâle-ruḥ (Nâlişî)*

*Gonçe-i la'lin-kabâ-yı bâğ-ı cāndur lâle-ruḥ
Gülşen-i hüsn içre naḥl-i erguvândur lâle-ruḥ (Yümnî)*

2.2. Gonçe-i bâğ-ı cinân: Cennet bahçesinin goncası anlamına gelen bu üç sözcükten oluşan tamlamayı aşağıda beyitlerine yer verilen dört şairin kullandığı görülmektedir. Özellikle Gıyâsî ve Muhtârî'nin beyitlerinin ikinci mısralarının tamamen aynı olduğu dikkati çekmektedir.

*Serv-kadd bir âfet-i devr-i zamândur lâle-ruḥ
Tâze çopmuş gonçe-i bâğ-ı cinândur lâle-ruḥ (Gıyâsî)*

*Gülşen-i behcetde Muhtârî nazîrin görmedüm
Tâze kıpmuş gınçe-i bâğ-ı cinândur lâle-ruh (Muhtârî)*

*Gül gibi her hâre taķılmaz açılmaz herkese
Husrevâ bir gınçe-i bâğ-ı cinândur lâle-ruh (Husrev)*

*Yâ şüküfte gınçe-i bâğ-ı cinândur lâle-ruh
Yâ semen yâ nârven nâhl-i revândur lâle-ruh (Edâyî)*

2.3. Nüktedan: Nükteden anlayan zarif kimse anlamındaki bu ifadeyi beş şair ortak bir kullanımla ele almıştır. “lâle yanaklı/yüzlü” sevgiliyi bir şair olarak vâf eden şairler onu “nâzik ve çok çok renkli yaradılışlı, sihirli sözler söyleyen olarak nitelmişlerdir. Özellikle Yümnî ve Nâlişî’nin beyitlerinin ikinci mısralarının aynı olması dikkat çekicidir.

*Şi’r-i rengin ile vâşf itsem yiridir Yümnîyâ
Şâ’ir-i nâziik-tab’ bir nüktedândur lâle-ruh (Yümnî)*

*Dil-rubâlar çok velî bilmez ma’ârif semtini
Şâ’ir-i nâziik-tabî’at nüktedândur lâle-ruh (Nâlişî)*

*Dilber-i nâziik-tabî’at yâr-ı şîrin-kârdur
Şâ’ir-i rengin-edâdur nüktedândur lâle-ruh (Husrev)*

*Çeşm-i sâhîr-pişesi gibi sözinde sihr ider
Şâ’ir-i sihr-âferin ü nüktedândur lâle-ruh (Fürûgî)*

*Nażm-ı renginüm Edâyî gördi meyl itdi o yâr
Husrev-i rengin-suhan bir nüktedândur lâle-ruh (Edâyî)*

3. Benzer Beyitler Açısından

Nazireler arasında bazıları neredeyse aynı mısralara ve anlatılmak istenen hayalin benzer ifadelerle kurgulanmasına rastlanmaktadır.

Aşağıda yer alan Bedrî ve Husrev’in beyitlerinin ilk mısraları “câme-i gülgûn ile” ifadeleriyle başlar. Mısranın devamında Bedrî sevgilinin boyu için “kadd-i bülend” terkiibini kullanırken Husrev “kâmet-i mevzûn” terkiibini kullanır. Beyitlerin ikinci mısraları da aynı şekilde “nihâl-i erguvândur lâle-ruh” şeklinde biter. Bu ortaklığa bir beyit daha eklemek mümkündür. Buradaki ortaklık Bedrî ve

Sâ'î'nin beyitlerinin ikinci mısralarında yer almaktadır. Bir kelime dışında iki mısra tamamen aynıdır. Aradaki tek fark Bedrî'nin "cennet" Sâ'î'nin ise "âlem" sözcüğünü tercih etmiş olmasıdır.

Bedrî	<i>Cāme-i gülgün ile</i> kıdd-i bü-lendin dir gören	Bāğ-ı cennetde <i>nihāl-i erğuvāndur lāle-ruḥ</i>
Husrev	<i>Cāme-i gülgün ile</i> ol kıamet-i mevzūn ile	Nahl-i güldür yā <i>nihāl-i erğuvāndur lāle-ruḥ</i>
Sâ'î	serv-kıdd şimşin-beden bir hūb civāndur lāle-ruḥ	Bāğ-ı 'ālemde <i>nihāl-i erğuvāndur lāle-ruḥ</i>

Azîzî ve Muhtârî'nin beyitleri de aynı hayal etrafında kurgulanmıştır ve beyitlerin ikinci mısraları neredeyse birbiriyle aynıdır. Aralarındaki fark Azîzî'nin "gülşen-i âlemde" ifadesini, Muhtârî'nin "gülşen-i hüsn içre" ifadesini tercih etmiş olmasıdır.

Azîzî	N'ola giyse gāh sebz ü gāh sürh u gāh zerd	<i>Gülşen-i 'ālemde mîr-i 'aşıķāndur lāle-ruḥ</i>
Muhtarî	ķāmeti şimşin-'ālemdür tūğ-ı şāḫi kākūli	<i>Gülşen-i hüsn içre mîr-i 'aşıķāndur lāle-ruḥ</i>

Yümnî ve Nâlišî'nin de aşağıda yer verilen beyitlerinin ikinci mısraları neredeyse birbiriyle aynıdır.

Yümnî	Şi'r-i rengin ile vaşf itsem yiridür Yümnîyā	<i>Şā'ir-i nāzük-tab' bir nük-tedāndur lāle-ruḥ</i>
Nâlišî	Dil-rubālar çok velî bilmez ma'ārif semtini	<i>Şā'ir-i nāzük-tabī'at nük-tedāndur lāle-ruḥ</i>

4. Nazire Şairlerinin İşledikleri Hayal Unsurları ve Söyleyiş Tarzları Açısından

Şairlerin şiirlerinde en çok işledikleri konu, yukarıda da ele alınan sevgilinin boyu ile ilgili yapılan benzetmeler üzerinedir. Bunun dışında bazı şairlerin diğerlerinden farklı olarak çeşitli hayalleri ele aldıkları görülür. Gıyâsî, Yümnî ve Nâlišî sevgilinin kan dökücülüğünden dem vurur. Gıyâsî üçüncü beyitte sevgilinin yüzünün kırmızılığını aşığın dökülen kanından olduğunu, dördüncü beyitte de sevgilinin yüz bin aşığını helak edip onların kanlarını içtiğini söyler. Nâlišî, sevgilinin baştan aşağı kırmızılar giyerek gamzesiyle kan

döktüğünü söylerken; Yümnî de sevgili bir dem konuşmazsa kan üstüne kanlar olduğunu, dudaklarının da hayat bahşettiğini söyler. Bedrî de Yümnî gibi hayat verme unsurunu Hz. İsâ'ya telmihle ele alır.

Sâî ve Edâyî ise diğer şairlerden farklı olarak sevgilinin saçından bahseder. Edâyî, saçı fitne çıkarma yönünden işlerken; Sâî, sevgilinin yüzünün iki yanından sarkan saçı yılana teşbihi yönünden ele alır.

Nâlişî ve Husrev sevgilinin yüzünün parlaklığı ve etrafını aydınlatması yönüyle diğer şairlerden farklı olarak ele alır. Nâlişî üçüncü beyitte leff ü neşr sanatına da başvurarak ilk mısradaki sevgilinin yüzünü ve yanaklarını güneş ve şafağa, ikinci mısradaki parlayan yıldızlar ile aya benzetir. Husrev ise üçüncü beytin ilk mısrasında sevgiliyi irfan meclisinin mumuna, ikinci mısradaki ise rind meclisindeki kadehe benzetir.

Yümnî'nin, şiirde ahengi sağlayan unsurlardan biri olarak kabul edilen ikilemelere (kopmadı kopmaz, gelmedi gelmez) ve diğer şairlere göre daha fazla Türkçe kelimelere yer verdiği görülür.

Genel olarak aynı hayal unsuru etrafında yazılmış olan on gazel değerlendirilecek olursa; şiir tekniği, işlediği farklı hayal unsurları ve başvurduğu edebî sanatlar açısından Nâlişî'nin gazelinin diğerlerinden üstün olduğu söylenebilir.

Nazire Metinleri

Ġyâşî

Serv-şad bir âfet-i devr-i zamândur lâle-ruĥ
Tâze şopmış ġonçe-i bâġ-ı cinândur lâle-ruĥ

Bitmedi bitmez cihânda şopmadı şopmaz dahı
Bir ġül-i ġülzâr-ı bostân-ı revândur lâle-ruĥ

Câme-i âl u leb-i la' l u ruĥ-ı ġülgün ile
Lâle-i rengin şâhn-ı bâġ-ı cândur lâle-ruĥ

Zülfî sünbüldür şadi serv ü dehâni ġonçedir
Naĥl-i ġül gibi ser-âmed nev-civândur lâle-ruĥ

'Âşıkun şanı yüzine urmış ol ġül-şehrenün
Mekr ü âl ıssı nigâr-ı dil-sitândur lâle-ruĥ

Cām içüp her demde yüz biñ ‘aşıkın eyler helāk
Kan içer tığı gibi bir hün-feşāndur lāle-ruḥ

Ey Ğıyāşī sidreden bālā o naḥl-i ḳadd ile
Tūğ-ı şāḥī yā nihāl-i ergüvāndur lāle-ruḥ

Yümnî³

Ğonçe-i la‘lın-ḳabā-yı bāğ-ı cāndur lāle-ruḥ
Ğülşen-i hüsn içre naḥl-i ergüvāndur lāle-ruḥ

Yā nihāl-i büstān yā serv-i gülzār-ı İrem
Naḥl-i Fübā yā gül-i bāğ-ı cināndur lāle-ruḥ

Ḳopmadı ḳopmaz cihānda böyle nāzük bir dehen
Gelmedi gelmez naḫīri bir civāndur lāle-ruḥ

Söylemezse bir dem ey dil ḳan olur ḳan üstine
Lebleri cān-baḫş u bir rūḥ-ı revāndur lāle-ruḥ

Açmadı bir dem dehānı ḡonçe-i maḳşūdumuz
Luḫfı yoḳ bir žulmı çoḳ şāḥ-ı cihāndur lāle-ruḥ

Dik yürür her süya meyl itmez irişmez dest-i ḥār
Rāstī bir serv-ḳad ḡonçe-dehāndur lāle-ruḥ

Şi‘r-i rengin ile vaşf itsem yiridür Yümniyā
Şā‘ir-i nāzük-tab‘ bir nüktedāndur lāle-ruḥ

Nālišī Fermāyed⁴

‘İşve-ger bir nāz-perver mihr-bāndur lāle-ruḥ
Ğül gül olmış ‘ārızı ḡonçe-dehāndur lāle-ruḥ

³ Asıl adı Mehmed olan Yümnî İstanbul’da doğmuştur. Vezir-i azâm Ayas Paşa’nın oğludur. Padişah sancaktarlarından olup akranları arasında seçkin kişilerdendi. Arapça ve Farsça’ya hâkimdi. Ahdî’ye göre gazel konusunda yetkindi (Solmaz,2009: 81).

⁴ Filibelidir. Hâletî Abdullah Çelebi’nin en seçkin öğrencisiydi. Kaplıca Medresesi dânişmendliğinde bulundu. Afyon düşünüydü ve Âşık Çelebi’ye göre ölümü de bu sebepten olmuştur (Kılıç, 2010: 845).

Sidre yā şimşād yā ‘ar‘ar ya Fübā rāstı
Yā nihāl-i gül ya nahl-i ergüvāndur lāle-ruḥ

Bir güneşdür ‘arızı gūyā şafağdur ruḥları
Kevkeb-i raḥşān yaḥud māh-ı cihāndur lāle-ruḥ

Āllar giymiş boyunca kana girmiş dem-be-dem
Ġamzesi biñ kan ider hūñı civāndur lāle-ruḥ

Dil-rubālar çok velı bilmez ma‘ārif semtini
Şā‘ir-i nāzük-tabı‘at nüktedāndur lāle-ruḥ

Yā duḥāñı lāledür yā gül o ruḥlar Nālişi
Ġonçe-i bāğ-ı İrem yā ḳūt-ı cāndur lāle-ruḥ

Sā‘ı rast⁵

Serv-ḳadd şimın-beden bir hūb-civāndur lāle-ruḥ
Bāğ-ı ‘ālemde nihāl-i ergüvāndur lāle-ruḥ

Āteşin gül-bergden hil‘atle bir serv-i revān
Yā şafağ içinde mihr-i āsmāndur lāle-ruḥ

Ĥüsni Yūsūf diseler n’ola ‘izār-ı ālına
Reng ider gül-ruḥlara bir dil sitāndur lāle-ruḥ

Cān virür hūbān kelām-ı la‘l-i şekker şehdine
Hoş edā bir tütı-i şırın-zebāndur lāle-ruḥ
Bir tılısm ile meger zūlfeyn iki mārdu
Ĥüsni vādşinde bir genc-i nihāndur lāle-ruḥ

Her ḳaçan şalınsa gülşende ruḥ-ı gül-fām ile
Sā‘ı berk-i gül akar cūy-ı revāndur lāle-ruḥ

⁵ Adı Abdülkerim’dir. Ali Çelebi’nin oğlu, Merdümî Çelebi’nin kardeşi-
dir. Babası Galata emîni olduğu için Emin-zāde olarak da bilinmekte-
dir. Ebussuûd Efendi’den mülâzım olduktan sonra müderrislik ve
kadılık görevlerinde bulundu. Nesih ve talik hattında oldukça kabiliyet-
liydi. Şiirleri beğenilirdi (Kılıç, 2010: 933; Sungurhan, 2009: 361).

Husrev⁶

Gülbün-i nev-bāve-i bāğ-ı revāndur lāle-ruḥ
 Ğonçe-i nev-reste-i gülzār-ı cāndur lāle-ruḥ

Cāme-i gülgün ile ol kām̄et-i mevzūn ile
 Naḥl-i güldür yā nihāl-i erğuvāndur lāle-ruḥ

Meclis-i ‘irfāna şem‘ bir nigār-ı serv-i nāz
 Bezm-i rindāna piyāle bir civāndur lāle-ruḥ

Dilber-i nāzük-ṭabī‘at yār-ı şırīn-kārdur
 Şā‘ir-i rengīn-edādur nüktedāndur lāle-ruḥ

Gül gibi her ḥāra ṭaḫılmaz açılmaz herkese
 Husrevā bir ğonçe-i bāğ-ı cināndur lāle-ruḥ

Bedrî⁷

Bir Mesîḥ āsā nigār-ı dil-sitāndur lāle-ruḥ
 Mürde iḥyāsına her dem tāze cāndur lāle-ruḥ

Cāme-i gülgün ile ḫadd-i bülendin dir gören
 Bāğ-ı cennette nihāl-i erğuvāndur lāle-ruḥ

Nîl veş dā‘im akarlar bendeler ayağına
 Mısr-ı ḥüsn içre ‘aziz-i kāmrandur lāle-ruḥ

Ḳām̄et-i bālā ile ol nergis-i şehlā-y-ile
 Dik gelür üftādeye serv-i revāndur lāle-ruḥ

⁶ İstanbullu olan Husrev’in asıl adı Mehmed’dir. Babası, yaya başyken sancak beyi olan Karagöz Bey’dir. Yeniçeridir. Bir süre uzlete çekildi, daha sonra Sarhoş Bâlf Efendi’ye intisap etti, onun ölümünden sonra önce Bektaşî tarikatına sonra Haydarî ve Kalenderî dervişleri arasına katıldı. Değişik tarikatlara girip “farklı renklere boyandığı” için de “deli/dîvâne” lakaplarıyla anıldı (İsen 1994: 304). Şam dizdarlığı getirildi görevi sırasında 1004/1596 yılında vefat etti. Kafzâde Fâizî, şairin Divan’ını gördüğünü, tezkiresine aldığı örnek beyitleri de oradan seçtiğini belirtir. Kaynaklarda sayısız şiiri ve pek çok gazeli olduğu ve bunlar arasında övgüye lâyık sözleri bulunduğu kayıttır. Hâle uygun doğaçlama şiir söyleme yeteneğine sahiptir (Kılıç, 2010: 1530; İsen 1994: 304; Kayabaşı 1997: 282; Sungurhan, 2009: 278).

⁷ Asıl adı Bedreddin Mahmud olan şairin doğum yeri Siroz’dur. Kadı zümresindedir. Mısır kadılığı görevinde iken 989/1581 yılında burada vefat etti. Ahdî, Bedrî’nin şiir yazmaya uygun yaratılışı olduğunu, şiirlerinin başarılı, muammada yazma konusunda da usta olduğunu kaydeder (Solmaz 2009: 112).

Her gören hûsn-i cihân-efrûzını hâyran olur
Bedriyâ bilmem ne âşüb-ı cihândur lâle-ruh

Fürûğî Dânişmend⁸

Ol kadar dil-cû ile serv-i revândur lâle-ruh
Bu ruh-ı gülgün ile verd-i cinândur lâle-ruh

Çeşm-i sâhîr-pişesi gibi sözinde sihr ider
Şâ'ir-i sihr-âferîñ ü nüktedândur lâle-ruh

Cân u dil nağdin o şûha nice teslim eyleyem
Büsbütün dünyâ deger bir yâr-ı cândur lâle-ruh

Rüy-ı rengin ile dir kıdd-i büleñdin seyr iden
Hüblîk şahnında nahl-i ergüvândur lâle-ruh

Kendüye kul eyledi hulқыyla halk-ı 'âlemi
Ey Fürûğî ademî bir nev-civândur lâle-ruh

Edâyi Dânişmend⁹

Yâ şüküfte gönçe-i bâğ-ı cinândur lâle-ruh
Yâ semen yâ nârven nâhl-i revândur lâle-ruh

Ol kıdd-i mevzûn nihâliyle ruh-ı gülgün ile
Güyyâ berg-i nihâl-i ergüvândur lâle-ruh

Ehl-i dil pervâne veş cân atdılar ruhsârına
Bezm-i erbâb-ı şafâda şem'-i cândur lâle-ruh

⁸ Asıl adı Hibetullah olan şair Kayserilidir. Dânişmend zümresindedir. Hz. Muhammed soyundan gelen seyyidlerdendir. İstanbul'a gelip Nakşibendî tarikatine girdi ve ilim yolunu seçti. Atâullah Efendi'den mülâzım olduktan sonra kadılığa başladı. Ahdî, Furûğî'nin Türkçe ve Farsça şiirleri araştırdığını, ışık saçan ve âşikâne şiirlerinin akranları arasında beğenildiğini ifade ider. Beyânî de özellikle muammâlarıyla meşhur olduğunu söylemektedir (Solmaz 2009: 248; Sungurhan 2009: 162; Sungurhan 2008: 145).

⁹ İstanbul'da doğdu. Asıl adı Bekir'dir. Mesleği kazzazlık olduğu için "Kazzaz Bekir Çelebi" lakabıyla meşhur oldu. Tezkire yazarları, Edâyi'nin şairliğinden övgüyle bahsederler. Farsça'yı iyi bilen, sözleri sağlam, edası güzel olan Edâyi; özellikle de muamma söylemede ustaydı. Muammadaki bu ustalığını da hocası Emrî sayesinde kazanmıştır. 955/1548 yılında vefat etti (Kılıç 2010: 325, Solmaz 2009: 252, Sungurhan 2009: 122).

Çin-i zülfi ğarķ itmişdür gönüller şehrini
Rûm içinde fitne-i âhîr-zamândur lâle-ruh

Nażm-ı renginüm Edâyi gördi meyl itdi o yâr
Hüsrev-i rengin-suhan bir nüktedândur lâle-ruh

Muhtârî¹⁰ Fermâyed

Câme-i surhıyla naħl-i erğuvândur lâle-ruh
Âl ile dil almada bir dil-sitândur lâle-ruh

Ķâmeti şimîn-‘alemdür tûĝ-ı şâhî kâküli
Gülşen-i hüsni içre mîr-i ‘aşîkândur lâle-ruh

Vaşf-ı bālâsında Ķâsır niçe tab‘-ı müstaķim
Ķadd-i mevzûn ile mümtâz-ı cihândur lâle-ruh

Nâb-ı meyden germ olup olmuş dil-i sengini nerm
Âteşin ruhlarla lutf ıssı civândur lâle-ruh

Gülşen-i behcetde Muhtârî nażrin görmedüm
Tâze Ķopmuş ĝonçe-i bâĝ-ı cinândur lâle-ruh

‘Azîzî¹¹ Fermâyed

Bir gül-i handân-ı gülzâr-ı cinândur lâle-ruh
Bir nihâl-i serv-i bostân-ı cinândur lâle-ruh

¹⁰ Biyografik kaynaklar şairin peygamber neslinden geldiği konusunda ittifak etmektedir. Âlî’ye göre Edirneli, Ahdî ve Beyânî’ye göre İstanbullu’dur. Ahur Emîri diye tanınan Emir Hasan’ın torunu, şair Haşimî’nin oğludur. Ağabeyi olan Emîrî de şairdir. Dönemin şairleri ve bilginlerinden belagat tahsil etti ve söylediği güzel şiirler ile genç yaşta ün kazanmıştır (Kılıç 2010: 794; İsen 1994: 325; Solmaz 2009: 279; Sungurhan 2009: 270; Sungurhan 2008: 182).

¹¹ İstanbul Yedikuleli olan şairin ismi Âşık Çelebi’ye göre Mehmed, Kınalızâde Hasan Çelebi, Riyâzî, Âlî, Müstakimzade Süleyman Sadeddin ve Şemseddin Sâmî’ye göre Mustafa’dır. Yedikule dizdarlarının kethüdalığı görevinde bulunmuştur. Aynı zamanda iyi bir mücellittir. Divan sahibidir ancak daha çok İstanbul güzellerini anlattığı şehrengiziyle meşhur olmuştur. Ölüm tarihi konusunda kaynaklarda ihtilaf söz konusudur ancak Behram Bey’in ölümü için yazdığı mısraya göre ölüm tarihi 993/1585 olmalıdır. Âşık Çelebi Azîzî’nin şiir ülkesinin sultanı olarak tanımladığı şair için Âlî, makbul ve sanatlı sözlerinin olduğunu söyler. Kınalı-zâde ve Beyânî de şairliğinin sağlam olduğunu ve şiirlerinin de itibar bulduğunu söyler.

Bâğ-ı hüsne tûğ-ı şâhidür nihâl-i kâmeti
Server-i hûbân-ı ‘âlem bir civândur lâle-ruh

N’ola giyse gâh sebz ü gâh surh u gâh zerd
Gülşen-i ‘âlemde mîr-i ‘âşîkândur lâle-ruh

Nev-bahâr-ı hüsni görmesün cihânda mihr-i cân
Gülsitân-ı dehre mâh-ı dil-sitândur lâle-ruh

Ĥüsni Yūsuf veş ‘Azîzî şî‘r-i mevzûnî hasen
Mısr-ı nażma Ĥusrev-i şîrîn-zebândur lâle-ruh

Sonuç

Bu çalışmada Michigan Üniversitesi Türkçe Yazmaları koleksiyonu 356 numarada kayıtlı bir mecmûada yer alan Gıyâsî, Yümnî, Nâlişî, Sâ’î, Husrev, Bedrî, Fürûgî, Edâyî, Muhtârî ve Azîzî’ye ait on nazire incelenmiştir. Bu sayede 16. Yüzyılda yaşadıkları tespit edilen ve biyografik kaynaklarda haklarında bilgi bulunan fakat birkaç beyit dışında günümüze kadar şiirlerine ulaşılabilen şairlerin –Azîzî hariç- birbirlerine yazdıkları nazireler gün yüzüne çıkmıştır. Bu nazireler arasından şiirine ulaşılabilen tek şair Azîzî’dir. Ayrıca Azîzî’nin divanında yer alan bir kasidede nazire sahibi şairlerden Muhtârî, Fürûgî, Nâlişî ve Husrev’in adlarını zikretmesi aralarında bir ilişkinin olduğunun göstergesi olabilir. Dolayısıyla bu şairler arasında aynı edebî muhitte bulunmak, hemşehrlik, arkadaşlık, aynı tarikata mensup olmak gibi ortaklıklardan biri veya birkaçının olması da ihtimal dâhilindedir. Araştırmacıların bir şiirin nazire olup olmadığıyla ilgili olarak belirledikleri kıstaslar olan “vezin, kafîye ve muhteva ortaklığı” bakımından tüm şiirlerin uygunluğu söz konusudur. Şiirler üzerinde muhteva bakımından yapılan incelemede; “sevgilinin boyu, yüzü, dudağı ve âşıkla olan münasebeti” başlıkları altında şairlerin çizdiği ortak hayaller tespit edilmiştir. Yine sevgili vasf edilirken şairlerin ortak olarak kullandıkları “nihâl-i erguvân, gonce-i bâğ-ı cinân ve nüktedân” gibi terkipler incelenmiştir. Tespit edilen bir diğer husus şairlerin bazı beyitlerde neredeyse aynı mısralara yer verdikleri olmuştur. Bu tespitler de ayrı bir incelemeye tâbî tutulmuştur. Bu çalışmayla, Divan şiiri geleneğinin devamlılığını sağladığı ve şairlerin taklitten öte bir bakıma yeteneklerini keşfedip geliştirdikleri bir okul olarak da görülen nazire geleneğiyle ilgili yapılan çalışmalara bir mecmûada tespit edilen ve eldeki nazire mecmûalarında kendilerine yer bulamayan bu nazireler ile bir halka daha eklenmiştir.

KAYNAKÇA

- AMBROS, G. Edith (1989), “Nazîre, The will-o’-The Wisp of Otoman Dîvân Poetry”, *Wiener Zeitschrift für die Kunde Des Morgenlands*, Band 79, s. 57-83.
- ARSLAN, Mustafa (2006), *Muhyî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AYDEMİR, Yaşar (2007), “Metin Neşrinde Mecmûaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler”, *Turkish Studies*, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/3, Summer, s.122-137;
- _____ (2013), “Üç Dostun Birlikte Meşki: Nev’î, Bâkî ve Muradî’nin Nazireleşmeleri”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/1, s. 65-97.
- CANIM, Rıdvan (2000), *Latîfî Tezkiretü’ş-Şu’arâ ve Tabsıratü’n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, AKM Yay., Ankara.
- ÇAPAN, Pervin (2005), *Mustafa Safayî Efendi Tezkire-i Safayî*. AKM Yay. Ankara.
- DİLÇİN, Cem (2016), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
- EYDURAN, Aysun Sungurhan (2008), *Beyânî Tezkiretü’ş-Şu’arâ*. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83502/beyani----tezkiretus-suara.html> [erişim tarihi: 21/12/2016]
- _____ (2009), *Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü’ş-Şu’arâ*. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83504/kinalizade-hasan-celebi---tezkiretus-suara.html> [erişim tarihi: 21/12/2016].
- DİLÇİN, Cem (2011), *Divan Şiiri ve Şairleri Üzerine İncelemeler*, Kabalcı Yayınevi., İstanbul.
- İSEN, Mustafa (1997), *Ötelerden Bir Ses, Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Akçağ Yay. Ankara.
- KALPAKLI, Mehmet (2007), “Osmanlı Şiir Akademisi: Nazire”, *Türk Edebiyat Tarihi*, Ed. Talat Sait Halman vd., Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. İstanbul. s. 133-137.
- KAPLAN, Hasan (2015), “Bâkî’yi Yenilemeye Çalışan Bir Şair Ümîdî ve Bâkî’ye Nazireleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 8, S. 38, s. 221-263.
- KAYABAŞI, Bekir (1997), *Kâfzâde Fâ’izî’nin Zübdetü’l-Eş’âr’ı*. Doktora Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi.
- KILIÇ, Filiz (2010), *Meşâirü’ş-Şu’arâ İnceleme-Metin 3 Cilt*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- KÖKSAL, M. Fatih (2006), *Sana Benzer Güzel Olmaz. Divan Şiirinde Nazire*, Akçağ Yay. Ankara.
- KURNAZ, Cemal (2007), *Osmanlı Şair Okulu*, Birleşik Yayınevi, Ankara.
- Mecmûa-ı Eş’ar* (yz) Michigan University Library, Turkish Manuscripts, Nu: 356.

- SOLMAZ, Süleyman (2009), *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin)*, AKM Yay. Ankara.
- Tevfik Fikret (1312), "Nazîre-perdâzlık", *Servet-i Fünûn Mecmûası 14 Mart 1312*, , Y. 6, C. 11, S. 263, s. 34-36.
- TOLASA, Harun (2002), *16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*, Ankara: Akçağ Yay.
- ÜNVER, Niyazi (2013), "Gelibolulu Sürûrî ve Nazireciliği", *Uluslararası Gelibolu Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Ankara: Pozitif Matbaa, s. 142-159.